MUISTUTUS

ULKOMINISTERI PEKKA HAAVISTON TOIMINNASTA AL-HOLIN LEIRILLÄ OLEVIEN SUOMEN KANSALAISTEN JA SUOMESTA SINNE PÄÄTYNEIDEN HENKILÖIDEN KOTIUTTAMISTA KOSKEVASSA ASIASSA

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Perustuslain 10 luvun 115 §:n mukainen muistutus

Allekirjoittaneet kansanedustajat pyytävät perustuslakivaliokuntaa tutkimaan, onko ulkoministeri Pekka Haavisto tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta olennaisesti rikkonut ministerin tehtävään kuuluvia velvollisuuksiaan tai menetellyt muutoin virkatoimissaan selvästi lainvastaisesti toimissaan al-Holin leirillä olevien Suomen kansalaisten tai Suomesta sinne päätyneiden henkilöiden kotiuttamista koskevassa asiassa.

Tapahtumakuvaus

Kurdien hallinnoimalla al-Holin leirillä Koillis-Syyriassa on suomalaisia tai Suomesta alueelle menneitä Isis-taistelijoiden perheenjäseniä. Heidän mahdollisesta kotiuttamisestaan on käyty vilkasta julkista keskustelua.

2.12.2019 Ilta-Sanomat uutisoi, että ulkoministeri Haavisto olisi painostanut ulkoministeriön konsulipäällikkö Pasi Tuomista tuomaan Syyrian al-Holin pakolaisleirin lapset Suomeen konsulikyydillä ilman äitejään konsulilain nojalla.

Tuomisen kerrottiin todenneen hankkeen lainvastaiseksi ja kieltäytyneen taipumasta Haaviston painostukseen. Tämän jälkeen Haavisto siirsi al-Holiin liittyvät konsulitehtävät pois Pasi Tuomiselta ja nimesi väliaikaisen al-Holin erityisedustajan. Päätös on salainen ja siinä ei Tuomisen Helsingin Sanomille 6.12. antaman haastattelun mukaan ole esittelijää eikä siinä kerrota, mikä on

ministerin toimivalta. Vielä kesäkuussa 2019 ulkoministeriön konsulipäällikön Pasi Tuomisen virkaa oltiin päätetty jatkaa vuoteen 2022 saakka.

2.12.2019 Haavisto sanoi tiedotustilaisuudessaan, että Tuomisen siirto tehtävistään ei liittynyt al-Holin lasten kysymykseen, vaan ministeriön tehtävien normaaliin kiertoon. Samalla hän totesi, että konsulipäällikkö Tuominen on yhä tehtävässään, eikä virkaa ole avattu. Myöhemmin Haavisto kertoi käyneensä Tuomisen kanssa pitkän keskustelun ja sen päätteeksi kutsuneensa Tuomisen jatkamaan vanhassa tehtävässään. Tästä voisi päätellä, että ennen keskustelua hän ei olisi ollut jatkamassa konsulipalvelupäällikkönä.

9.12.2019 Yle julkaisi alivaltiosihteeri Pekka Puustisen viestin ulkoministeriön työntekijöille, joka kertoo tapahtumien kulusta seuraavasti: "Vakava näkemysero al-Hol-asioiden hoidossa näkyi virkamiesjohdolle tulleena pyyntönä selvittää löytyisikö konsulipäällikölle muita sopivia tehtäviä. Pyyntö oli harvinainen ja poikkeuksellinen." Puustisen viestistä käy ilmi, että ulkoministeriön virkamiesjohto myös vei eteenpäin ministerin esittämää tai vaatimaa Tuomisen siirtoa, kunnes julkisen kohun syntymisen jälkeen käyty Haaviston ja Tuomisen välinen puhelu sen pysäytti.

Ulkoasiainhallinnon virkailijayhdistyksen (UHVY) puheenjohtaja, lähetystöneuvos Juha Parikka piti Verkkouutisten haastattelussa 8.12.2019 ongelmallisena sitä, että Haaviston salaiseksi leimattu päätös, jolla on sekä muutettu ministeriön työjärjestystä että määrätty erityislähettiläs, on tapahtunut ilman esittelyä. "Päätöstä ei tietääkseni ole tehty esittelijän esittelemänä eikä siitä ilmeisesti ole olemassa myöskään perustelumuistiota. Ministeri ei voi asiallisesti tehdä tällaisia päätöksiä muutoin kuin esittelystä. Sama koskee — myös niin sanottua siirtymävelvollisuutta, joka ei toimi ministerin yksipuolisella päätöksellä toisin kuin Haavisto väittää. Tässä on muutenkin päässyt unohtumaan yt-lainsäädäntö, jonka puitteissa työjärjestyksenkin muutosten tulee tapahtua", totesi Parikka.

2.12.2019 ulkoministeri Haavisto totesi tiedotustilaisuudessaan seuraavasti: "Kun oikeuskanslerin linjaus 10.10. tuli niin lähdettiin siitä, että se on nyt se

Suomen juridinen pohja tämän asian käsittelyyn. Oikeuskanslerin kannanotot, mitä lapsenoikeussopimus ja perustuslaki tässä määräävät eikä nähty, että olisi sellaista poliittista päätöstä, joka voisi tämän ylittää tai sivuttaa tai mitätöidä, tämän oikeudellisen lähtökohdan. Ja siinä vielä oikeuskanslerin näkemyksen mukaan vastaava viranomainen on ulkoministeriö, joka kokoaa muut ministeriöt yhteen, jos tarvitaan virka-apua... ja näin on toimittu tässä tilanteessa. Totta kai valtioneuvoston jäseniä on informoitu, tasavallan presidenttiä, tasavallan presidentin kansliaa on heidän pyydettäessä informoitu tästä, mutta on kerrottu myöskin millä tavalla tämä virkatyönä tapahtuu." Ja edelleen ulkoministeri Haavisto totesi, että "jos toimitaan konsulipalvelulain mukaan, se tehdään virkavastuulla ja se tehdään tämän oikeuskanslerin 10.10. tekemän päätöksen pohjalta, joka on viranomaisia ja myöskin ministeriä velvoittava päätös".

Haavisto jätti kuitenkin mainitsematta, että vastauksessaan oikeuskansleri painottaa, että hänen toimivaltaansa tai tehtäviinsä ei kuulu määrätä viranomaisia ryhtymään mihinkään tiettyihin toimenpiteisiin. Vastauksessaan oikeuskansleri myös toteaa, ettei konsulipalvelulain nojalla voida katsoa syntyvän ainakaan yleistä velvoitetta pyrkiä kotiuttamaan kaikki suomalaiset tai oleskeluluvan perusteella Suomessa asuneet leirillä olijat.

Haaviston 2.12. lausuman perusteella vaikuttaa siis siltä, että hallitus ei ole tehnyt linjauksia, vaan Haavisto on omavaltaisesti tulkinnut oikeuskanslerin vastausta siten, että edellisen hallituksen aikana ja ilmeisesti myös vielä kesällä vallinnut tulkinta valtioneuvoston yleisistunnon erillispäätöksen tarpeesta minkäänlaiselle paluun avustamiselle, ei ole enää voimassa, vaan ulkoministeriö voi toimia oikeuskanslerin vastauksen tulkintansa pohjalta oman toimivaltansa puitteissa.

Julkisuudessa olleiden tietojen pohjalta useat oikeudelliset asiantuntijat ovat nostaneet esiin ulkoministeri Haaviston mahdollisen lainvastaisen menettelyn. 4.12. rikos- ja prosessioikeuden professori Matti Tolvanen totesi Suomen Uutisille antamassaan haastattelussa: "Jos se pitää paikkansa, että virkamie-

heen on kohdistettu sanktioita siksi, että lainvastaisesta operaatiosta on kieltäydytty, niin kenen tahansa ministerin osalta tällainen toiminta tulisi arvioitavaksi virka-aseman väärinkäyttönä." 6.12. Ilta-Sanomien haastattelussa julkisoikeuden emeritusprofessori Teuvo Pohjolainen totesi, että lehtitietojen pohjalta "vaikutelma on, että UM:n päätöksenteossa Tuomisen asiassa on rikottu useita lainkohtia, eikä pelkästään hallintolakia". 11.12. Helsingin Sanomissa hallinto-oikeuden emeritusprofessori Olli Mäenpää on katsonut, että asia olisi pitänyt käsitellä valtioneuvoston yleisistunnossa: "mielestäni tässä asiassa voi tehdä sen johtopäätöksen, että asia on periaatteellisesti tärkeä. Etenkin, kun otetaan huomioon kansainväliset ihmisoikeussopimukset, mutta myös asian poliittiset ulottuvuudet ja painoarvo."

Yhteenveto

Al-Holin leirillä olevien suomalaisten mahdolliseen kotouttamiseen liittyvää kysymystä ei ole viety valtioneuvoston yleisistuntoon, vaikka asian on katsottu olevan valtioneuvostolain tarkoittamalla tavalla periaatteellisesti tärkeä. Julkisuudessa olleiden tietojen perusteella on syytä epäillä, että ulkoministeri Pekka Haavisto on oikeuskanslerin vastauksen virheelliseen tulkintaan vedoten painostanut ulkoministeriön konsulipäällikkö Pasi Tuomista mahdollisesti lainvastaiseen toimintaan painostamalla häntä tuomaan Syyrian al-Holin pakolaisleirin lapset Suomeen konsulilain nojalla. Tuominen on kieltäytynyt edistämästä asiaa virkatyönä, jonka jälkeen Haavisto on siirtänyt al-Holiin liittyvät konsulitehtävät häneltä pois ja nimennyt väliaikaisen al-Holin erityisedustajan. Salaisessa päätöksessä ei Tuomisen mukaan ole esittelijää eikä siinä kerrota, mikä on ministerin toimivalta. Tietojen valossa on syytä epäillä, että ulkoministeri Haavisto on toiminut asiassa lainvastaisesti.

Perustuslain 21 §:n 2 momentissa on säädetty hyvän hallinnon takeista: Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Valtion yhteistoimintalain 15 §:n 2 momentissa on säädetty yhteistoimintaneuvotteluista henkilöstövaikutuksia sisältävän asian valmisteluvaiheessa:

Ennen kuin työnantaja päättää tässä pykälässä tarkoitetun asian tai virastossa otetaan käyttöön tässä pykälässä tarkoitettu suunnitelma, periaatteet tai muu järjestely tai tällaisen muutos, tulee yhteistoiminnassa yksimielisyyden saavuttamiseksi käsitellä valmisteilla olevien toimenpiteiden perusteita, vaikutuksia ja vaihtoehtoja.

Valtioneuvostolain 14 §:n 1 momentissa on säädetty asian siirtämisestä valtioneuvoston yleisistuntoon:

Ministeriön päätettäväksi kuuluva asia on yksittäistapauksessa siirrettävä yleisistunnossa ratkaistavaksi, jos sen katsotaan olevan niin laajakantoinen tai periaatteellisesti tärkeä, että se olisi ratkaistava yleisistunnossa. Siirtämisestä päättää yleisistunto pääministerin tai asianomaisen ministerin esityksestä.

Valtioneuvostolain 25 §:ssä on säädetty päätöksentekojärjestyksestä ministeriössä:

Ministeriössä asiat ratkaistaan esittelystä, jollei valtioneuvoston asetuksella erityisestä syystä toisin säädetä. Jos esittelijän mielipide eroaa päätöksestä, on se esittelijän pyynnöstä merkittävä asian toimituskirjan arkistokappaleeseen.

Rikoslain 40 luvun 7 §:ssä on säädetty virka-aseman väärinkäyttämisestä:
Jos virkamies hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä taikka aiheuttaakseen toiselle haittaa tai vahinkoa

1) rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa osallistuessaan päätöksentekoon tai sen valmisteluun tai käyttäessään julkista valtaa muissa virkatehtävissään taikka

2) käyttää väärin asemaansa käskyvallassaan tai välittömässä valvonnassaan olevaan henkilöön nähden,

hänet on tuomittava virka-aseman väärinkäyttämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtäväänsä.

Rikoslain 40 luvun 9 §:ssä on säädetty virkavelvollisuuden rikkomisesta:

Jos virkamies virkaansa toimittaessaan tahallaan muulla kuin edellä tässä luvussa tai 11 luvun 9 a §:ssä säädetyllä tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava virkavelvollisuuden rikkomisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos hän on syyllistynyt 1 momentissa mainittuun rikokseen rikkomalla jatkuvasti tai olennaisesti virkavelvollisuutensa ja rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtäväänsä.

Rikoslain 40 luvun 10 §:ssä säädetään tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta:

Jos virkamies virkaansa toimittaessaan huolimattomuudesta muulla kuin 5 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta varoitukseen tai sakkoon.

Me allekirjoittaneet kansanedustajat vaadimme perustuslakivaliokuntaa tutkimaan, onko ulkoministeri Haavisto toiminut laillisesti kaikissa prosessin vaiheissa al-Holin leirillä olevien Suomen kansalaisten tai Suomesta sinne päätyneiden henkilöiden kotiuttamista koskevassa asiassa. Tutkinnan osana on

tarkasteltava ensinnäkin sitä, onko ulkoministeri Haavisto painostanut virkamiehiä tekemään lainvastaisia päätöksiä asiassa. Toiseksi on tarkasteltava, onko prosessi, jossa ulkoministeriö on asettanut uuden erityisedustajan hoitamaan asiaa, ollut laillinen. Kolmanneksi on tutkittava, onko ulkoministeriössä menetelty laillisesti, kun Tuomista on pyritty siirtämään uuteen tehtävään pois konsulipäällikön virasta. Neljänneksi tutkinnan osana on tarkasteltava, onko ulkoministeri toiminut lain mukaisesti jättäessään tuomatta asian valtioneuvoston yleisistunnon ratkaistavaksi.

Helsingissä 19.12.2019

Mari Rantanen (ps)

Heikki Vestman (kok)

(Wille Rydman), kok

Juha Wihonen (ps.)

Veijo Niemi (ps.)

Kalle Jokinen (kok)

Tom Packalen (ps)

Kari Tolvanen (kok)

Sari Tanus (kd)

Jari Ronkainen (ps)